

Vanhusneuvoston lausunto vaihtoehtoisia toimintamuotoja ikäihmisten toimintakyvyn tukemiseen ja yksinäisyyden lievittämiseen selvittävälle työryhmälle

Vanhusneuvosto katsoo, että päätös kuntouttavan päivätoiminnan siirtämisestä kokonaan etätoiminnaksi ei ole sosiaalihuoltolain §19 mukainen. Henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävän tai tukevaa palvelun järjestäminen kuuluu hyvinvointialueelle. Jokaiselle paikkakunnalle pitäisi räätälöidä oma malli palvelutarpeen pohjalta eri toimijoiden yhteistyöllä. Myös omaishoitajien jaksamisesta on huolehdittava.

Kuljetusten pitää sisältyä päivätoiminnan tai vaihtoehtoisen toiminnan konseptiin. Kuljetuspalveluiden järjestäminen pitää tehdä Pirhan ja kuntien vahvalla yhteistyöllä.

Päätöksenteossa iäkkäiden ihmisten kuunteleminen, kohtaaminen ja osallistaminen on ensiarvoisen tärkeää, iäkkäät ovat voimavara. Toivomme, että ikääntyviä edustavaa vaikuttamistoimielintä, vanhusneuvostoa, kuultaisiin ikääntyviä koskevia päätöksiä valmisteltaessa.

Hyvinvointialueen, kuntien ja järjestöjen roolit pitää määritellä niin, että kaikki toimijat ymmärtävät tehtävänsä ja vastuunsa. Käsitteiden tulee olla selviä; mitä on kuntouttava päivätoiminta, mitä on päivätoiminta ja kumpi on hyvinvointialueen ja kumpi kunnan toimintaa.

Vanhusneuvoston katsoo, että vaihtoehtoisten toimintamuotojen ja etäpäivätoiminnan kehittäminen on tärkeää. Niillä ei voida kuitenkaan korvata kasvokkain tapahtuvaa kuntouttavaa päivätoimintaa.

Taustaa

THL tutkijoiden 11/2024 julkaiseman tutkimuksen perusteella ikääntyneiden kuntouttavaa päivätoimintaa tulisi lisätä nykyisestä. Päivätoiminta kuuluu sosiaalihuoltolain 19 §:ssä (1301/2014) mainittuihin tukipalveluihin, ja voi olla edeltävä, rinnakkainen ja täydentävä palvelu muille sosiaalipalveluille kuten kotihoidolle ja omaishoidolle. Koko maassa kuntouttavaa päivätoimintaa järjestetään kaikilla hyvinvointialueilla yhtä lukuun ottamatta. THL:n tutkimuksessa todettiin, että 19 hyvinvointialuetta on määritellyt kuntouttavan päivätoiminnan sosiaalihuoltolain 19 § mukaiseksi tukipalveluksi. Pirkanmaan osalta toimintaa on 23 yksikössä ja oman tuotannon asiakkaita 2024 oli 757. Ostopalvelun osalta tietoa tutkimuksen raportissa ei ole käytettävissä.

Nykyisessä hallitusohjelmassa (2023) hyvinvointialueita kannustetaan lisäämään ja uudistamaan iäkkäiden ryhmämuotoista päivätoimintaa. Ikääntyneille suunnatut ennaltaehkäisevät toimet sekä kotona asumisen tukea ja palveluja korostetaan myös Valtioneuvoston ja sosiaali- ja terveysministeriön kansallisissa tavoitteissa, laatusuosituksessa ja toimintaohjelmissa.

Hyvinvointialueen talouden kannalta säästöt ovat välttämättömiä. Päivätoiminnan suunnitelmia ei kuitenkaan tule tehdä vain raha edellä ihmisistä välittämättä. Suunnitelmien ja palveluiden lakkauttamisen vaikutukset tulee arvioida. Vaikutuksia arvioidessa tulee huomioida reuna-alueet ja maaseudun erilaisuus kaupunkeihin nähden. Huomioitava on esim. huonot kulkuyhteydet ja puutteellisesti toimivat nettiyhteydet. Lisäksi on huomioitava iäkkäiden ihmisten yksilöllisyys kaikella lailla: ihmisen fyysinen ja psyykinen kunto, henkinen vireys, yksinäisyys, asumisolot, asuinpaikkakunta/seutu, kulkumahdollisuudet.

Kunnalla on ensisijainen vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä siltä osin kuin tämä tehtävä kytkeytyy kunnan muihin lakisääteisiin tehtäviin (esim. varhaiskasvatus, opetus, vapaa-aikapalvelut). Hyvinvointialueella on ensisijainen vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä siltä osin kuin tämä tehtävä kytkeytyy hyvinvointialueen muihin lakisääteisiin tehtäviin. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 6 § ja 7 §)

Vuosittaisten epävarmojen järjestöavustusten varaan ei voi rakentaa päivätoimintaa vastaavaa toimintaa. Pirhan pitäisi antaa toimintamahdollisuuksia ja tukea vapaaehtoisjärjestöjen yhdessä kunnan ja seurakunnan kanssa kehitettävälle toimintamuodoille, joita tarvitaan paikkaamaan kasvokkain tapahtuvan päivätoiminnan puutetta.

Tukipalveluilla tarkoitetaan kotiin tuotavien palveluiden lisäksi palveluja, joiden avulla henkilö voi saada hyvinvointia tuottavaa sisältöä elämäänsä. Tukipalveluna järjestetään henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävää tai tukevaa palvelua. (Sosiaalihuoltolaki 19 §) Tukipalveluilla voidaan tukea kotona asumista ja myöhentää kotihoidon tarvetta.

Tukipalvelut muiden palvelujen lailla kuuluvat julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäjän järjestämisvastuulle. Järjestöyhteistyöllä ei voi kattaa järjestämisvastuuta osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävässä ja tukevassa palvelussa. Kuntien kanssa tulee neuvotella päivä- tai ryhmätoiminnan järjestämisestä ikäihmisille, jotka eivät ole kotihoidon piirissä. Kotihoidon asiakkaille hyvinvointialueen tulee jatkossakin järjestää myös osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä tukevia palveluja.

Nykyiset ikäihmiset ovat tottuneet kasvokkain tapaamiseen ja toiseksi osa ihmisistä suorastaan pelkää käyttää digitaalisia laitteita. Koneen kautta "seurustelu" tuo haja-asutusalueella, yksinasuvalle vanhukselle, hylkäämisen tunteen, mahdollisen masennuksen ja jopa ennenaikaisen hoitopaikan tarpeen. Kuntouttava päivätoiminta fyysisessä ryhmässä on moninkertaisesti hedelmällisempää, kuin koneen kautta toteutettu.

Kuntouttavaan päivätoimintaan osallistuminen pitää olla mahdollista niille kotihoidon parissa oleville, joiden elämän laatua päivätoiminnan arvioidaan parantavan ja joilla on oma halu päivätoimintaan. Lisäksi omaishoidon piirissä oleville tulee olla saatavilla päivätoimintaa mieluiten perhehoitotyyppisenä. Ikääntyville tulee olla saatavilla omassa kunnassa mahdollisuus osallistua ryhmätoimintaan ja tavata muita ikäihmisiä. Pirhan järjestämistä olevien palvelujen lisäksi mukana tulee olla kunnat, seurakunnat ja järjestöt. Myös oppilaitosten kanssa tulee tehdä yhteistyötä.

Etäpäivätoiminta

Etäpäivätoiminnan järjestämistä on syytä kehittää ja sillä voi olla pidemmällä aikavälillä merkittäväkin osa ikäihmisten palveluissa. Se ei kuitenkaan voi kokonaan korvata ihmisten tapaamiseen ja elävään vuorovaikutukseen perustuvaa toimintaa.

Toiminta voisi olla ns. hybridimallista, jolloin toimintaan oikeutettu asiakas voisi itse valita toimintaan osallistumisen oman kunnan ja toimintakyvyn perusteella joko läsnä olevana ja/tai etäyhteyksin osallistuvana. Päivätoimintaa voisi järjestää liikkuvana, kuten lähitoritoiminta joko kokopäiväisenä tai osapäiväisenä.

Tulee arvioida, lisääkö muutos esimerkiksi yhteisöllisen asumisen tarvetta, kun ikäihminen ei poistu lainkaan kotoaan. Jatkuvaa seurantaa tulee tehdä kotihoidon tekemän arvion perusteella.

Digitaalisen päivätoiminnan lisäksi täytyy olla tarjolla myös ”perinteistä” kasvokkain tapahtuvaa päivätoimintaa. Päivätoiminnan yksi keskeinen tavoite on vähentää yksinäisyyttä, lisätä ihmiskontakteja ja saada ikäihminen lähtemään kotoaan ainakin kerran viikossa pois. Jos ikäihminen ei poistu lainkaan kotoaan ja kasvokkain tapahtuvien kontaktien määrä on pieni, toimintakyky laskee nopeasti ja myös palvelun tarve kasvaa.

Tekninen laite ei voi korvata toisen ihmisen kasvokkaista kohtaamista. Ikääntyvillä täytyy olla mahdollisuus tavata ihmisiä kasvokkain edes kerran viikossa. Yhteisissä tapaamisissa on mahdollista tavata muita ihmisiä ja vaihtaa mielipiteitä kasvatusten, kahvitella, jumpata ja nauraa. Mielekäs tekeminen ja kokemus osallisuudesta yhteisössä ovat tärkeitä kaiken ikäisille. Myös Pirkanmaan hyvinvointialueen Hyvinvointisuunnitelmassa on painopisteinä mielen hyvinvoinnin edistäminen ja tukeminen sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen.

Pirhan pitäisi järjestää tiloja (tai ainakin verkkovalmiudet), joista on yhteys etäpäivätoimintaan, ja joihin kylän tai kunnan vanhuksat voisivat omatoimisesti (esim. vapaaehtoisuella) kokoontua ja järjestää esim. yhteiset kahvitukset, rupattelut yms.

Siirtymävaihe ja kehittäminen

Siirtymävaihe täytyy toteuttaa vaiheittain ja paikalliset tilanteet huomioiden. Uuden päivätoimintamallin mukaiset toiminnot tulee olla valmiina ennen muutosta. Tekniset resurssit eri puolilla Pirkanmaata, kuten toimivat nettiyhteydet, tulee selvittää ja määrittellä perusteet, joilla ikääntynyt voisi olla mahdollinen

"etäpäiväläinen". Päivätoiminnassa kävijöiden kanssa tulee testata etämahdollisuutta ja sen soveltumista käytäntöön. Etätoiminnan vetäjille tulee antaa koulutusta.

Päivätoiminnan tai vaihtoehtoisen toimintamuodon järjestäjästä riippumatta on palvelun saavutettavuus varmistettava riittäväillä ja kohtuuhintaisilla kuljetuspalveluilla. Harvaanasutuilla alueilla asiointilinjat eivät kulje ja taksin saatavuus edes normaalihinnoilla ei ole varmaa. Kuljetusten pitää sisältyä päivätoiminnan tai vaihtoehtoisen toiminnan konseptiin. Toimivat kuljetuspalvelut voivat syntyä vain Pirhan ja kuntien hyvällä yhteissuunnittelulla.

Sikäli kuin kunnissa syntyy, kunnan tai muiden järjestämänä, päivätoiminnan kehittämishankkeita, Pirhan täytyisi antaa niille toiminnallista tukea sekä osallistua hankkeiden osarahoitukseen. Kunnilla ja Pirhalla on päivätoimintaan soveltuvia tiloja, joita voidaan osoittaa maksutta järjestöjen käyttöön. Miljoonaa tulee käyttää kuntouttavan päivätoiminnan jatkumisen varmistamiseen koko Pirhan alueella.

18.2.2025

Pirkanmaan hyvinvointialueen vanhusneuvosto